

Retningslinjer for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket – SMIL

Våler kommune

Kapittel 1 – SMIL og bakgrunn

Tilskudd til Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) skal bidra til å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap samt redusere forurensingen fra jordbruket ut over det som blir forventet gjennom vanlig jordbruksdrift. Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) kan gis til gårdbrukere som gjør en innsats ut over det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Et viktig mål er å få målrettet innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger. Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus fordeler SMIL-midlene til kommunene med grunnlag i kriterier gitt i Regionalt miljøprogram (RMP), men det er kommunene selv som skal prioritere miljøtiltakene som er best egnet i egen kommune. Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket med sitt formål, virkeområde og vilkår setter rammene for tilskuddsordningen.

Dette dokumentet utgjør Våler kommunes tiltaksstrategi for SMIL-midler og gir utgangspunkt for retningslinjer for bruk av midlene.

Til grunn for SMIL-midlene legges [Forskrift 4. februar 2004 nr. 448 om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket](#) med tilhørende [Rundskriv 2020-12: Kommentarer til forskrift om spesielle miljøtiltak i jordbruket](#).

[Regionalt Miljøprogram \(RMP\) 2019-2022 for Oslo og Viken](#) har som mål å bidra til å ivareta kulturlandskapet, begrense utslipp til luft og vann, samt økt jordliv, humusinnhold og bedre jordstruktur. For å få til en helhetlig satsing på miljøtiltak lokalt skal de fireårige tiltaksstrategiene for tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og RMP ses i sammenheng. RMP gir følgende føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategier

for bruk av SMIL-midler:

- De kommunale tiltaksstrategiene skal prioritere tilskudd til områder med de største miljøutfordringene og prioritere tiltak som gir god miljøeffekt.
- I henhold til jordbruksavtalen, skal hydrotekniske tiltak prioriteres i leirjordsområdene. Det kan i tillegg komme føringer i jordbruksavtalen knyttet til prioritering av både klima, miljø og kulturlandskapstiltak.

Norges forsterkede klimamål er å halvere klimagassutslippene innen 2030 sammenlignet med 2005, og opp mot 55 % sammenlignet med 1990-nivå. Det er mange

veier til mål - landbruket må som alle andre sektorer redusere klimagassutslippene, men er også en del av løsningen. Landbruket kan bidra med karbonbinding, sirkulærøkonomi og sørge for høyere selvforsyningsgrad, og samtidig redusere utslipp. Landbrukets klimaplan 2021-2030, med sine 8 hovedmål, er et godt utgangspunkt for hvordan landbruket kan redusere sine klimagassutslipp fram mot 2030 og i tillegg binde mer karbon. Gjennom avtalen er partene forpliktet til å bidra til en samlet klimagassreduksjon på 5 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. I tillegg er det viktig at landbruket tilpasser seg de klimaendringene vi allerede ser.

Ifølge [Klimaprofil for Østfold](#) fra Norsk Klimaservicesenter vil klimaendringene særlig føre til behov for tilpasning til kraftig nedbør og økte problemer med overvann; endringer i flomforhold og flomstørrelser; og jord- og flomskred. Klimaendringer med økt flom og erosjon kan også føre til flere kvikkleireskred. Prognosene er at det vil bli 2,5 °C varmere og 6 % mer nedbør ved middels utslipp. Uten utslippskutt er prognosene hhv. 4,1 °C og 12 %, noe som gir uante økonomiske konsekvenser. For å være best mulig rustet er klimatilpasning i landbruket viktig, samtidig som det er viktig å redusere utslippene fra landbrukssektoren. Utfordringene er knyttet til ekstremvær, tørke og økt forekomst av plante- og dyresykdommer som kan redusere produktiviteten. Generelt forventes også økt nedbør å vanskeliggjøre dyrkings- og innhøstingsforhold. Skog og våtmark vil ha en viktig funksjon for å forhindre skred og flom. Samtidig kan mildere klima med mer nedbør og lengre vekstsesong gi positive endringer med økt matproduksjon og mulighet for nye vekster.

Sammen med NIBIO har Miljødirektoratet utarbeidet en veileder for [Klimatilpasning i landbruket](#), som vil være viktig utgangspunkt for videre arbeid for å tilpasse landbruket til endret klima.

[FNs bærekraftsmål](#) er en arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringer. Våre prioriteringer skal ta klimavennlige, sosiale og økonomiske hensyn, og en bærekraftig utvikling skal imøtekomme dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Våler kommune jobber for å nå FNs bærekraftsmål gjennom sitt virke. Tiltakene som settes i gang ved hjelp av SMIL-midler bidrar til å nå flere av FNs bærekraftsmål:

- Nr. 2: «Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk.» Altså sikre bærekraftige systemer for matproduksjon, robuste praksiser som gir økt produktivitet og produksjon, bidrar til å opprettholde økosystemene, styrker evnen til tilpasning til klimaendringer, ekstremvær, tørke, oversvømmelser og andre katastrofer, og som gradvis fører til bedre jordkvalitet.
- Nr. 6: «Rent vann og gode sanitærforhold», som handler om å sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle.
- Nr. 13: «Stoppe klimaendringene», herunder handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem.
- Nr. 14: «Livet i havet» innebærer reduksjon av næringssalter fra vassdrag til hav.
- Nr. 15: «Livet på land» herunder stans i tap av biologisk mangfold, bevaring av økosystemer og bekjempelse av fremmede arter.

EUs vanndirektiv legger føringer for vannforvaltningen i Norge, og ligger til grunn for [vannforskriften](#). Hovedformålet til direktivet er at vannmiljøet blir beskyttet og brukt på en bærekraftig måte, og det er mål om at alle vannforekomster i Norge skal ha god tilstand innen 2021. Der er vi ikke i mål, kun 7 av 37 vannforekomster i Våler kommune har tilstand god ifølge [Vann-Nett](#).

Kapittel 2 – Landbruket i Våler – lokale utfordringer, behov og målsettinger

2.1 Forurensning fra jordbruket – avrenning til vann og vassdrag

Intensiv jordbruksdrift har over flere tiår påvirket kvaliteten i vann og vassdrag gjennom avrenning av næringsstoffer og partikler. Dette gjelder i alle jordbruksarealer der marin leire er dominerende. Næringsstoffene fører til økt algevekst og raskere gjengroing av siv og vannplanter i innsjøene. Økt algevekst fører videre til økt mikrobiell respirasjon. Overgjødslingsprosessen av innsjøene er dermed en driver for økte utslipp av spesielt drivhusgassen metan, men i tillegg også lystgass og karbondioksid. Tiltak for å stoppe og reversere overgjødslingen av vannforekomster er altså ikke utelukkende tiltak for å bedre økologisk og kjemisk tilstand, men er også viktig for å redusere klimaendringene.

Vannkvaliteten i de viktigste innsjøene og bekkene i kommunen har gjennom flere år blitt overvåket, både gjennom vannområdene og kommunen. Resultatene viser at de fleste av bekkene er til dels sterkt påvirket av erosjon og utvasking av næringsstoffer fra inn- og utmarksområder. I tillegg er det flere steder utslipp av avløpsvann og overvann fra tette flater som bidrar til å forringe vannkvaliteten vesentlig.

Vannforskriften som ble vedtatt i 2006 satte nye rammer for vannforvaltningen. Den overordna målsettingen er at alt vann, både innsjøer, elver/bekker, grunnvann og kystvann skal oppnå god miljøtilstand innen gitte frister. For å nå målet må alle sektorer redusere negativ påvirkning. Ved inngangen til den andre planperioden for regional vannforvaltningsplan tyder overvåkningsdata på at utførte tiltak har hatt begrenset effekt på økologisk tilstand i vannforekomstene, mye fordi et endret klima har visket ut effekten av tiltakene. Det er derfor behov for å trappe opp innsatsen for å hindre erosjon og avrenning av næringsstoffer fra jordbruksområder. For den enkelte gårdbruker er dette oppgaver som i mange tilfeller går langt utenfor kravene til ordinær jordbruksdrift.

Klimaendringene, med økte temperaturer og hyppigere og mer intensive nedbørsmengder, fører til økt risiko for erosjon og avrenning av plantenæringsstoffer, og kan til dels motvirke effekten av tiltak i nedbørsfeltene. Det vil derfor være spesielt viktig at det iverksettes tiltak som kan dempe skadevirkningene av hyppig og intensiv nedbør, slik som utbedring av hydrotekniske anlegg, flomdempende tiltak, samt tiltak for å hindre og fange opp erosjon og tiltak for å redusere avrenning og kjøreskader i forbindelse med lagring og flytting av talle/fjørfeeggjødsel, innhøsting eller jordarbeiding under ikke optimale forhold. Oppdaterte klimapåslag for kraftig nedbør anbefaler et klimapåslag på minst 40 % på dimensjonerende nedbør med kortere varighet enn 3 timer. Dette bør også gjelde hydrotekniske anlegg i landbruket.

All jord vi klarer å holde tilbake fra å ende i vassdraget i Våler kommune, bidrar altså til bedre vannkvalitet lokalt. Det er god agronomi og økonomi å holde matjorda der den skal være. Regionale miljøkrav gir føringer for hvilke tiltak man minst må gjennomføre for at vi skal kunne oppnå målene om god vannkvalitet i alle vassdrag i Våler kommune.

2.2 Forurensning fra jordbruket – utslipp til luft

Gjødsellagre for husdyrgjødsel er i større eller mindre grad kilde til utslipp av ammoniakk og drivhusgassene metan og lystgass. Avsetning av ammoniakk i jord og vann vil under de rette forholdene lystgass (uten- eller lite oksygen) kunne omdannes til nitrat og videre til. Det er vanskelig å tallfeste ammoniakk- og klimagassbidraget fra gjødselkummer i Våler kommune. I tråd med kommunens mål om å redusere utslipp av klimagasser, er det naturlig at også utslipp fra gjødselkummer reduseres til et minimum. Tildekking av gjødselkummer er kjent for å kunne redusere utslipp, og da spesielt av ammoniakk. Det foreligger i dag ingen krav etter gjødselvarerforskriften om tildekking av gjødselkummer, og slike tiltak vil derfor måtte regnes som innsats ut over det som kan forventes gjennom ordinær drift.

Utvidelse av gjødsellager til 12 måneders lagerkapasitet kan også bidra til mer fleksibilitet i tidspunkt for spredning av husdyrgjødsel, og kan på den måten sørge for redusert fare for pakking og tap av næringsstoffer.

Vannmetta jordbruksjord kan være kilde til drivhusgassene lystgass og metan. Endrede klimatiske forhold vil føre til økte og mer intensive nedbørsepisoder, som igjen kan føre til økte utslipp av drivhusgasser i tilfeller der jorden blir stående vassmetta og oksygenfri. Dreneringstiltak vil kunne redusere utslipp av drivhusgasser fra vassjuk jord, men vanlig grøfting/drenering av jordbruksjord faller utenfor forskriftens formål. [Tilskudd til ordinær drenering](#) utbetales gjennom en egen tilskuddsordning som er regulert [gjennom forskrift om tilskudd til drenering av jordbruksjord](#).

Det er lansert en klimakalkulator for jordbruket, som ut fra tilgjengelig data kan beregne utslipp på hver enkelt gård. Målet med både klimakalkulator og klimarådgiving er både å finne muligheter for å redusere klimagassutslipp og bedre både agronomi og økonomi. Ofte vil tiltak for å redusere utslipp også være positivt for å redusere avrenning fra jordbruksarealer.

2.3 Økt karboninnhold i jordbruksjord

Jordsmonnet er viktig lager for karbon på land. Jordkarbon er ikke bare viktig for å regulere klima, men bidrar også til viktige økosystemtjenester som motstand mot erosjon, god vannhusholdning, fruktbarhet for planter og biologisk mangfold i jord.

Intensiv og ensrettet jordbruksdrift i form av kornproduksjon fører til tap av jordkarbon enten til vann eller luft. Utredninger viser at bruken av fangvekster er det isolerte tiltaket som vil være mest effektivt med hensyn til økt karbonlagring i det norske jordbruket. Fangvekster er et tiltak som støttes gjennom tilskuddsordningen regionalt miljøprogram (RMP). Biokull har stort karbonbindingspotensial, og kan i tillegg bidra til blant annet økt vannlagringsevne (der det er tørkeutsatt), bedre utnyttelse av næringsstoffer og økt biomasseproduksjon. Bruk av biokull er ennå ikke implementert i vanlig jordbruksproduksjon. Økt bruk av kompost og kompostering er tiltak som kan bidra til mer organisk materiale i jordbruksjord. Kompostert materiale kan bidra til bedre jordhelse i form av økt jordliv, i tillegg er resirkulering av næringsstoffer viktig for å redusere bruk av mineralgjødsel.

Tiltak for å øke karboninnholdet i jord går i de fleste tilfeller på driftsmessige forhold, og vil derfor sjelden kunne omfattes av SMIL-ordningen, som retter seg mot enkelttilskudd. Enkelttiltak med et varig perspektiv for å øke karboninnhold i jordbruksjord vil likevel kunne støttes av formålet med SMIL-ordningen.

Det viktigste tiltaket for å øke karboninnholdet i jord er å legge til rette for økt fotosyntese gjennom så store deler av året som mulig. Kompost som tilføres en kultur i vekst (f.eks. etter slått i overvintrende eng/fangvekst) er derfor et svært godt tiltak for å øke karboninnholdet i jord.

2.4 Biologisk mangfold

Det biologiske mangfoldet er under et stort og økende press. Effektivitetskravene i landbrukspolitikken og ensretting av dyrkingsformene har gitt et landskap som er blitt fattigere på biologisk mangfold. Det er sjelden de store enkeltsakene som har de største konsekvensene for det biologiske mangfoldet. Ofte er det heller alle de små, isolert sett ubetydelige, inngrepene som over lang tid utgjør den største trusselen. I en større sammenheng er det nødvendig å opprettholde mangfoldet for å bevare samspillet i naturen og for at naturen skal kunne tilpasse seg endringer.

Den generelle trenden er at det er nedgang i beitende husdyr, noe som fører til færre ville pollinerende insekter, gjengroing og reduksjon av biologisk mangfold.

Fremmede arter er en trussel for det biologiske mangfoldet i Våler. Hagerømlinger spres raskt i naturen, og kjenner ikke eiendomsgrenser. Det er derfor av betydning å både forebygge ytterligere spredning av fremmede arter, og bekjempe der det er utbredt.

Gjennom SMIL-ordningen kan grunneiere få tilskudd til tiltak for å bevare og fremme biologisk mangfold. Her er det også flere ordninger hos Miljødirektoratet det kan være aktuelt å søke på.

Våler kommune har flere naturreservat, naturvernområder og mange registrerte naturtyper og som alle er viktige for det biologiske mangfoldet. Mer informasjon om disse finnes i [Naturbase](#).

2.5 Kulturlandskap og tilgjengelighet

Landskap hvor påvirkningene og endringene er forårsaket av menneskenes virksomhet, kalles kulturlandskap. Med verdifulle jordbruksarealer menes jordbrukspåvirkede områder med kulturlandskapsverdier, skapt av langvarig, tradisjonell jordbruksdrift. Dette kan være verneområder, setervoller, Utvalgte kulturlandskap i jordbruket, Verdensarvområder, arealer uten veiforbindelser samt bygdenære områder. Tilskuddet kan gå til istandsetting av slikt areal.

Gjenværende ravinedaler og ravinedalsystemer har betydning både knyttet til biologisk og geologisk mangfold og som viktige landskapselementer, knyttet særlig til kulturlandskapet. Raviner er viktige naturdokumenter der dagens erosjonsprosesser kan studeres og måles og på den måten bidra til en detaljert forståelse av landskapsutviklingen. Naturtypen huser også et rikt mangfold av arter. Ravinedaler har ofte viktige funksjoner for vilt (spredningskorridorer, passasjer, yngleområder for blant annet hjortevilt) og en rik insektfauna legger grunnlaget for en mangfoldig fuglefauna.

Våler har mange muligheter for rekreasjon og friluftsliv. For å øke tilgjengeligheten for allmenheten kan det gis tilskudd til tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet, og som holder verdifulle områder åpne.

2.6 Kulturminner og kulturmiljøer

Definisjonen på et kulturminne er: Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Det er ikke utarbeidet en egen plan for kulturminner i Våler kommune, men det skal utarbeides og vedtas en kulturminneplan i løpet av 2025.

Kulturminner og kulturmiljøer er viktige spor fra fortiden, men er også en del av nåtiden og fremtiden. De er en kilde til kunnskap og opplevelser som er viktig å ta vare på og sikre for fremtiden. Kulturminnene er en del av identiteten vår og gir både tilhørighet og karakter til miljøet rundt oss. Kulturminner og kulturmiljøer forteller oss en historie om hvordan det var å være mennesker før og hvordan samfunnet har vært organisert. Dette gir oss grunnlag til å forstå vår egen tid og kunne planlegge bedre for det samfunnet som ligger foran oss.

Kapittel 3 – Prioriteringer og tilskuddssatser for perioden 2025 – 2029

Lokale behov, utfordringer og målsetninger, nærmere beskrevet i foregående kapittel, legges til grunn ved prioritering av midlene. Prioritering av midlene med tilhørende tilskuddssatser er presentert i tabell 1. Tiltak som bidrar til å nå målene med det som er hensikten med SMIL-midlene og som er i tråd med kravene i forskriften vil kunne støttes med midler. Dette betyr at oversikten over aktuelle tiltak i denne strategien ikke nødvendigvis er uttømmende, og at tiltak som ikke er nevnt her, men som er relevante, vil kunne gis tilskudd i tråd med forskriften og kommunens tiltaksstrategi.

Overordna retningslinjer

- Søknadene blir prioritert ut ifra prioriteringsliste i tabell 1
- Sårbare vannforekomster og deres brukerinteresser skal prioriteres høyest dersom det blir behov for ytterligere prioriteringer
- I helt spesielle tilfeller kan kommunen avvike fra oppgitt tilskuddssats og maksbeløp
- Fellestiltak for å redusere forurensning kan gi økt tilskuddssats inntil 70 %
- For særskilte tiltak for å ivareta biologisk mangfold, kan det gis tilskudd med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag
- Det gis ikke tilskudd til innkjøp av maskiner og annet løst teknisk utstyr
- Kommunen kan sette vilkår som er nødvendige for gjennomføringen av det enkelte tiltaket

For å sikre likebehandling er det satt veiledende satser for egeninnsats og arbeidstimer. Dersom det er brukt andre satser i søknaden kan kommunen korrigere disse når søknaden behandles. Veiledende satser for egeninnsats:

Prioritering	Hovedtype tiltak	Eksempel på tiltak	Tilskuddssats*
1	Planleggings- og tilretteleggingsprosjekter	Større helhetlige miljøprosjekter over større områder med flere aktører f.eks i tilknytning til Vassdrag. I noen tilfeller kan det kreves geoteknisk utredning dersom det er behov for gjennomføring av miljøtiltak	Engangstilskudd på inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag
2	Forurensningstiltak: avrenning til vann og vassdrag	Utbedring og supplering av hydrotekniske anlegg	Inntil 50 %
		Kumdammer	Inntil 70 %
		Gjenåpning av bekkelukkinger	
		Erosjonssikring av elve- og bekkekanter	
		Flomdempende tiltak	
		Fangdammer og andre økologiske rensetiltak	
		Miljøplantinger	Inntil 50 %
		Tiltak mot avrenning fra veksthus	
3	Kulturlandskapstiltak: biologisk magfold	Andre tiltak: tiltak for å redusere eller hindre avrenning fra husdyrgjødsel i utekveer/samleplasser for beitedyr, avrenning fra rundballer, utvidelse av gjødsellager mv.	Inntil 50 % Maks kr 200 000,-
		Tiltak for å ivareta og fremme trua natur, utvalgte naturtypert og prioriterte arter	Inntil 70 %
		Fjerning av fremmede skadelige arter	Inntil 100 %
4	Forurensningstiltak: utslipp til luft	Rydding og reetablering av gamle innmarksbeiter	Inntil 70 %
		Engangstiltak som reduserer utslipp av klimagasser og andre forurensninger til luft	Inntil 50 %
5	Kulturlandskapstiltak: friluftsliv og tilgjengelighet	Permanent dekke over eksisterende gjødselkummer for å redusere utslipp av ammoniakk og klimagasser	
		Etablering, utbedring, rydding, vedlikehold av stier og turveier i jordbruksområder. Tilskudd kan gis til investering i adkomst, porter gjerdeklv og annen tilrettelegging	Inntil 50 %
6	Kulturlandskapstiltak: kulturminner og kulturmiljøer	Skjøtsel, vedlikehold og istandsetting av:	Inntil 35 %, maks kr 150 000,-
		• Verneverdige bygninger på gårdstun	
		• Boplasser, hustufter og ruiner	
		• Gravhauger- og røyser, helleristninger, offersteder og varp	
		• Rydningsrøyser, tre- og steingjerder	
		• Gamle veifar, stier, veimerker, klopper, tre- og steinbruer, fløtingsdammer	
		• Bygdeborger, varder	Inntil 70 %
		Allé/trerekke	

* prosentsats av godkjent kostnadsoverslag

Tabell 1

Type arbeid	Sats
Eget Arbeid	Kr/t 400
Eget arbeid m/motorsag/ryddesag	Kr/t 450
Fører + traktor og redskap	Kr/t 700
Fører + gravemaskin under 8 tonn	Kr/t 800
Fører + gravemaskin over 8 tonn	Kr/t 900

Tabell 2